

Бисер Кръстев

**АНАЛИЗ НА
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА
ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ В
УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯТА COVID-19**

ГОДИШНИК НА ВУААРР

ТОМ ІХ

Доц. д-р Бисер Йорданов Кръстев е директор на Центъра за дистанционно обучение на ВУАРР и директор на Филиала на висшето училище в гр. Велико Търново. През 1995 г. завършва висшето си образование във ВФСИ „Д. А. Ценов“ – Свищов, където придобива магистърска степен по специалност „Икономика и управление на промишлеността“. Започва работа като асистент в катедра „Финанси и кредит“ към СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, където преподава 15 години. През 2004 г. придобива образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“. От 2011 г. продължава своята научно-преподавателска дейност във Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, в което от 2013 г. до момента заема академичната длъжност „доцент“.

Като университетски преподавател изнася лекции и провежда семинарни занятия по дисциплините „Корпоративни финанси“, „Финансово управление на фирмата“, „Финансово посредничество“, „Бюджет и бюджетна политика“, „Бизнес анализ на стопанската дейност“, „Местни бюджети“, „Финансов мениджмънт“, „Финансов анализ“, „Банков анализ“, „Банкови сделки“, „Управление на общински финанси“, „Проектно финансиране и техники“ и „Икономика и финансиране на здравеопазването“. Научните му интереси са в областта на корпоративните и публичните финанси, банковия мениджмънт, финансовото посредничество, финансовия и банковия анализ и проектното финансиране. Участвал е в специализации, проведени в университетите на градовете Бохум (Германия), Чанаккале (Турция), Нитра (Словакия), Фоджа (Италия), Свети Николе и Битоля (Северна Македония).

UNIVERSITY OF AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT
YEARBOOK, VOLUME IX, 2021

**ANALYSIS OF THE COMPETITIVENESS OF THE
BULGARIAN COMMERCIAL BANKS IN THE
CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC**

Biser Krastev

Abstract: The study characterizes the nature and peculiarities of bank competition and the competitiveness of banks. A detailed classification of their forms and varieties is presented. Through the use of a methodology containing specific criteria and indicators, an in-depth empirical study of the state and dynamics of the competitiveness of the five largest banks in Bulgaria in terms of the Covid-19 pandemic was conducted. For each of banks a competitiveness index was calculated, which reflects the market positions, financial stability and efficiency of their activities.

Keywords: bank competition, bank competitiveness, competitiveness index.

АНАЛИЗ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯТА COVID-19

Бисер Кръстев

Резюме: В научната студия са характеризирани същността и особеностите на банковата конкуренция и на конкурентоспособността на банките. Представена е подробна класификация на техните форми и разновидности. Чрез използването на методика, съдържаща специфични критерии и показатели, е извършено задълбочено емпирично изследване на състоянието и динамиката на конкурентоспособността на петте най-големи по размер на активите банки в България в условията на пандемията Covid-19. За всяка една от тях е изчислен индекс на конкурентоспособност, в който са отразени пазарните позиции, финансовата стабилност и ефективността на тяхната дейност.

Ключови думи: банкова конкуренция, конкурентоспособност на банките, индекс на конкурентоспособност.

ВЪВЕДЕНИЕ

През последната година и половина търговските банки у нас функционират в условията на пандемията Covid-19. Тя се превърна в едно от основните предизвикателства за ефективността на тяхната дейност. Както в останалата част на света, така и в България много бизнеси понесоха значителни финансови загуби поради въведени ограничения (включително и забрани за осъществяване на тяхната основна дейност за определени периоди) от страна на националните правителства. Големи групи от населението бяха изложени на невъзможност да осъществяват трудовата си дейност при нормални условия, както и да се придвижват свободно в страната и чужбина. В резултат на тези процеси през 2020 година брутният вътрешен продукт на страната се понижи, безработицата нарасна, а доходите на част от работещите бяха замразени или се понижиха. В тази сложна обстановка банките бяха принудени да предприемат разнообразни мерки, насочени към запазване на живота, здравето и благосъстоянието на своите служители и клиенти и засилване на връзките и взаимоотношенията с тях. Кредитните институции учвеличиха иновационната си активност, ускориха процеса на дигитализация на своите продукти и услуги и

оптимизираха клоновата си мрежа, като по този начин стабилизираха и подобриха конкурентните си позиции на банковия пазар.

В настоящата научна студия обект на изследване е конкурентоспособността на търговските банки. Предмет на изследване са състоянието и динамиката на нейното равнище в петте най-големи по размер на активите банки у нас през периода от 2019 година до края на деветмесечието на 2021 година. Целта на научната разработка е чрез изграждането на специфична методика, съдържаща разнообразни количествени критерии и показатели, да се извърши емпирично изследване на промените в равнищата на конкурентоспособност на банките от първа група в България през анализирания период. За постигане на формулираната по-горе цел е необходимо да се решат следните задачи: изясняване на теоретичните основи на банковата конкурентоспособност, изграждане на методология за провеждане на научното изследване, оценяване на равнищата и тенденциите в измененията на конкурентоспособността на опериращите у нас търговски банки в условията на криза, причинена от разпространението на коронавируса.

ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА БАНКОВАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ

В годините след пълноправното членство на България в Европейския съюз търговските банки осъществяват своята дейност в условията на силно конкурентна бизнес среда. Тя се характеризира с висока степен на динамика, водеща до преразпределение на пазарните дялове и позиции между кредитните институции в отделните сегменти на пазара на банкови продукти и услуги у нас.

В специализираната икономическа литература се срещат различни подходи за изясняване на същността на конкуренцията, като най-често те се разграничават на поведенчески, структурен и функционален¹.

Според *поведенческия подход* конкуренцията се определя най-общо като състезание, съперничество за постигане на определени резултати на даден пазар. Тя се разглежда като борба за притежаване на възможно по-голямо количество от икономическите ресурси или за установяване на контрол върху даден пазар.

¹ Сысоева, Е. Ф., Н. А. Кретьова. Банковская конкуренция и необходимость ее развития в Российской Федерации, *Финансы и кредит*, №25 (553), Москва, 2013, с. 13.

Според *структурния подход* конкуренцията се характеризира с различни параметри и интензивност в зависимост от структурата на пазара (брой продавачи и купувачи, степен на достъпност до пазара, вид и сила на въздействие върху цените на предлаганите продукти и услуги) и възможностите за излизане от него.

Според *функционалния подход* конкуренцията се разглежда като задължителен елемент на пазарния механизъм, чрез който могат да се отстранят диспропорциите, възникващи в процеса на развитието на икономиката.

От икономическа гледна точка конкуренцията е процес на взаимодействие и съревнование между участниците на пазара във връзка с осигуряването на по-добри възможности за реализиране на произведената продукция, за задоволяване на разнообразните и постоянно нарастващи потребности на купувачите и за генериране на максимална печалба². Следователно конкуренцията може да се дефинира като елемент на пазарния механизъм, чрез който субектите на пазарната икономика, които си съперничат за постигане на по-високи печалби, пазарни дялове и други икономически изгоди, уреждат своите отношения в процеса на производството, разпределението, размяната и потреблението на стоките и услугите.

Характерно за банковата конкуренция е, че отчита специфичните особености на пазара на банкови продукти и услуги и закономерностите в развитието на банковата система като цяло. Тя е динамичен процес на съперничество между банковите институции, в хода на който те се стремят да укрепят и подобрят позициите си на пазара, на който оперират³. Терминът „банкова конкуренция“ може да се тълкува в тесен и в широк смисъл на думата. В тесен смисъл той се отъждествява с междубанковата конкуренция, която се изразява в съперничество между банковите институции относно позициите им на банковия пазар. По-конкретно *междубанковата конкуренция* се разглежда като процес на развитие на бизнес средата, в която оперират кредитните институции и в рамките на която те се стремят да привличат разнообразни финансови ресурси, да разширяват клиентската си база, да внедряват нови банкови технологии и да прилагат съвременни модели за

² Антонова, Д., В. Гединач. Конкуренцията като универсален инструмент за регулиране на социално-икономическите отношения, *Научни трудове на Русенския университет*, том 47, Серия 6.1, Русе, 2008, с. 58-63.

³ Колесов, П. Ф. Экономическая природа банковской конкуренции, *Экономика и менеджмент инновационных технологий*, №11, 2012. Публикацията е достъпна на интернет адрес: http://ekonomika.snauka.ru/2012/11/1391_

управление на бизнеса, с цел утвърждаване и подобряване на позициите си на пазара на банкови продукти и услуги⁴.

В широк смисъл под *банкова конкуренция* се има предвид не само съперничеството между банките, но и между тях, от една страна и останалите небанкови финансови институции, от друга, за завладяване на по-високи дялове от пазара не само на банкови, но и на финансови (застрахователни, пенсионно-осигурителни, инвестиционни, лизингови, факторингови и т.н.) услуги⁵. В настоящата разработка ще бъде изследвано равнището на конкуренцията между банките, разглеждана в нейния тесен смисъл. Необходимо е също така да се отбележи, че с цел развитието, поддържането и насърчаването на конкуренцията, в отделните държави по света действат антимонополни закони, които възпрепятстват банките в стремежа им да придобиват господстващо положение на пазара⁶.

Познати са различни форми на конкуренция между банките. От една страна тя може да бъде вътрешноотраслова и междуотраслова. *Вътрешноотрасловата банкова конкуренция* се подразделя на предметна и видова, като предметната е възможна при предоставянето на масови, еднородни и стандартизирани услуги (например банкови влогове за населението, жилищни кредити за населението), а видовата е възможна при прилагането на индивидуалния подход в обслужването на клиента чрез диференцирането на банковите продукти и услуги (например предоставяне на инвестиционен банков кредит, който се договаря чрез сключване на индивидуален договор за кредит, съдържащ специфични за конкретния бизнес клиент условия).

Междуетрасловата конкуренция се осъществява чрез преливане на капитал и чрез функционална конкуренция. Преливането на капитал може да стане чрез промяна на профила на дейността на банката или чрез нейната диверсификация (например чрез внедряване на нови продукти на съществуващи пазари). В основата на функционалната конкуренция стоят различни продукти и услуги, които имат различни характеристики, но могат да изпълняват едни и същи функции⁷.

⁴ Донецкова, О. Ю. Состояние межбанковской конкуренции на российском банковском рынке, *Финансы: теория и практика*, том 25, №1, Москва, 2021, с. 145.

⁵ Валиева, Е. Н. Конкуренция на рынке банковских услуг: теория и практика, *Финансы и кредит*, №40 (616), Москва, 2014, с. 3.

⁶ Асенова, М. Банкови маркетингови стратегии за борба с конкуренцията в условия на криза, *Ново знание*, кн. 1, Пловдив, 2013, с. 237.

⁷ Ашба, А. А. Методы и приемы конкуренции в розничном сегменте банковского бизнеса, *Экономика. Бизнес. Банки*, №2 (19), Москва, 2017, с. 185-195.

От друга страна конкуренцията между банките може да се разграничи на ценова и неценова. *Ценовата конкуренция* е един от най-често използваните методи за привличане на клиенти. Тя е открита, ако банката реши да оповести пред широката публика или целева аудитория предстоящо намаляване на цените на част от своите продукти и услуги или скрита, когато банката повишава съществено функционалните характеристики на даден продукт, но го предлага по цена, която е непропорционално ниска спрямо извършените разходи. Характерна особеност на ценовата конкуренция при банките е липсата на ярко изразена зависимост между потребителната стойност на конкретния банков продукт и неговата реална стойност, изразена чрез обявената за продукта цена.

Неценовата конкуренция се проявява при диференциацията на банковите продукти и услуги или при повишаването на тяхното качество, като целта е формирането на устойчиви потребителски предпочитания и привързване на клиента към обслужващата го банка⁸.

В зависимост от степента на концентрация на субектите на конкуренцията последната може да съществува в две различни форми: индивидуална и групова. При *индивидуалната банкова конкуренция* в ролята на конкуренти встъпват отделни кредитни институции. За разлика от нея, при *груповата банкова конкуренция* в противоборство помежду си влизат различни банкови съюзи, синдикати или групи, състоящи се от две или повече на брой търговски банки⁹.

Конкурентоспособността на банката е резултат от дейността ѝ на различни сегменти на пазара на банкови и финансови продукти и услуги. Тя се свързва най-вече с пазарния дял на кредитната институция и с нормата на печалбата, която се реализира от сключваните банкови сделки в сравнение с аналогичните показатели на банките конкуренти¹⁰. Конкурентоспособността на банковите институции има различни измерения и характеристики. Те са следните¹¹:

- банковата конкурентоспособност отразява пазарните позиции на дадена кредитна институция спрямо нейните конкуренти;

⁸ Хабаров, В. И., Н. Ю. Попова. Банковский маркетинг, Московская финансово-промышленная академия, Москва, 2005, с. 91-92.

⁹ Сысоева, Е. Ф., Н. А. Кретова, Цит. съч., с. 15.

¹⁰ Осипова, Е. С., В. В. Яковлевич. Резервы роста конкурентоспособности банка ВТБ на российском рынке, *Вопросы экономики и права*, №3 (117), Москва, 2018, с. 45-48.

¹¹ Ненкова, Н. Възможности за дистанционен анализ на конкурентоспособността на банките, *Социално-икономически анализи*, Том 6, бр. 1, В. Търново, 2014, с. 64-65.

- тя има комплексен характер и показва какъв е цялостния потенциал на една банка в борбата за надмощие спрямо останалите банки;

- конкурентоспособността на една банка може да се определи единствено чрез съпоставянето ѝ с конкурентоспособността на други банки, т.е. тя има сравнителен характер;

- конкурентоспособността на банката не е постоянна величина, а се променя с течение на времето, като в този смисъл има динамичен характер;

- равнището на конкурентоспособност на банките е от значение не само за техните собственици и мениджъри, а и за техните вложители, кредитори, клиенти и конкуренти, които се нуждаят от информация за икономическите процеси, протичащи в отделните банкови институции.

Конкурентоспособността има различни измерения и се проявява на различни равнища: на равнище продукт, бизнес организация, отрасъл, регион или държава. От друга страна тя се формира на микроравнище (отнася се до отделни продукти, производства и бизнес структури), на мезоравнище (отделни отрасли, подотрасли, браншови организации) и на макроравнище (отделни държави или групи от държави от даден регион или континент)¹². Конкурентоспособността в банковия сектор също може да се изследва по отношение на характеристиките на отделните продукти и услуги, които банковите институции предлагат на своите клиенти, по отношение на банките като специфични предприятия и по отношение на преимуществата и недостатъците на банковата система като цяло.

Върху състоянието на конкурентоспособността на търговските банки влияят множество *фактори*. Част от тях оказват позитивно въздействие, а друга част оказват негативно въздействие върху банковата конкурентоспособност. Във връзка с това факторите, които допринасят за засилването на банковата конкурентоспособност, са глобализацията на банковата дейност, развитието на информационните технологии, дигитализацията на банковия бизнес, повишаването на благосъстоянието и финансовата култура на населението и др. Основните фактори, които възпрепятстват развитието на банковата конкурентоспособност, са намаляването на броя на кредитните институции, концентрацията на банковия капитал в малко на брой

¹² Мокроносков, А. Г., И. Н. Маврина. Конкуренция и конкурентоспособност. Учебное пособие, Издательство Уральского университета, Екатеринбург, 2014, с. 42-45.

големи банки, недостатъчно равномерното териториално разпределение на кредитните институции и локалният характер на банковите пазари¹³.

Анализът и оценката на банковата конкурентоспособност могат да се осъществят в различни направления, като за целта се използват специфични критерии. Сред тях се открояват абсолютният пазарен дял на банката, относителният дял от даден пазар, на който тя оперира, равнището на доходност на банковите активи, качеството на предлаганите банкови продукти и услуги, величината на разходите на банката, видът и количеството на предлаганите нови банкови продукти, динамиката в развитието на пазарните позиции на банката и др. На основата на относителната тежест на тези критерии и присъдените им оценки по предварително избрана скала може да се изчисли коефициент на конкурентоспособност за всяка банка, чрез който се установява какво е нейното равнище към даден момент или през определен период в сравнение с това на останалите банки конкуренти¹⁴.

Съществуват множество научни изследвания на водещи автори от страната и чужбина, в които са разработени специфични методики за оценяване на конкурентоспособността на банките. Основните количествени критерии, съгласно които може да се извърши дистанционен анализ и оценка на равнището на конкурентоспособност на банката, според Н. Ненкова, са следните¹⁵:

- пазарно присъствие;
- финансова устойчивост,
- ефективност на банковата дейност;
- растеж на банката.

Към всеки един от тези критерии се включват определени показатели¹⁶. Така например *пазарното присъствие на дадена банка* се измерва чрез големината и широчината на нейната клонова мрежа, относителния дял на кредитите, относителния дял на депозитите, относителния дял на инвестициите в ценни книжа и относителния дял на банковите приходи спрямо общата сума съответно на кредитите, на депозитите, на инвестициите в ценни книжа и на банковите приходи на изследваната група от банки или банковата система като цяло.

¹³ Коробов, Ю. И. Банковская конкуренция на современном этапе, *Банковское дело*, №11, 2010, с. 15-16.

¹⁴ Вж. по-подр.: Вътев, Ж. Анализ на банковата дейност, Издателство „Авангард принт“, Русе, 2015, с. 250-251.

¹⁵ Вж.: Ненкова, Н. Цит. съч., с. 65.

¹⁶ Пак там, с. 66-71.

Финансовата устойчивост на банката се оценява чрез показателите рентабилност на банковите активи, чист лихвен марж, качество на активите, коефициент на ликвидните активи и обща капиталова адекватност.

Ефективността на банковата дейност се измерва количествено чрез следните показатели: съотношение между оперативните разходи и оперативните приходи на банката, съотношение между административните разходи на банката и нейните активи, съотношение между чистата печалба и броя на банковите служители, съотношение между чистата печалба и административните разходи на банката и съотношение между оперативните приходи и броя на банковите служители.

Растежът на банката се оценява чрез показателите темп на нарастване на активите, темп на нарастване на депозитите, темп на нарастване на собствения капитал, темп на нарастване на оперативните приходи и темп на вътрешна капитализация на банката.

При анализа и оценката на конкурентоспособността на банките С. А. Чернова и М. Ю. Алиева предлагат да се използва система не само от количествени, но и от качествени показатели. Като основни критерии, характеризиращи равнището на конкурентоспособност на кредитните институции, са изведени конкурентоспособността на банковите услуги, мястото на банката на пазара на банкови услуги и възможността на банката да удържа позициите си на пазара.¹⁷

Количествените показатели, чрез които се оценява *конкурентоспособността на банковите услуги*, са свързани с определянето на тяхната стойност въз основа на информация, съдържаща се в тарифите за таксите и комисионите на кредитните институции. Към качествените показатели се включват широтата на асортимента на предоставяните услуги, техните потребителски свойства, времето за тяхното осъществяване, равнището и културата на обслужване на клиентите, използваните форми за стимулиране на продажбите и др.

При анализа и оценяването на *мястото на банката на пазара на банкови услуги* като количествени показатели се използват относителния дял на банковите активи спрямо общата сума на активите на банките от даден регион, група банки или банковата система като цяло, както и относителните дялове на привлечените влогове от

¹⁷ Вж. по-подр.: Чернова, С. А, М. Ю. Алиева. Методическите подходи к оценке конкурентоспособности региональных коммерческих банков, *Известия УрГЭУ*, №1 (57), Екатеринбург, 2015, с. 89-99.

населението, привлечените влогове от корпоративни клиенти, предоставените кредити на физически лица и на корпоративни клиенти спрямо общата им сума за банките от даден регион, група банки или банковата система като цяло. Към качествените показатели спадат широчината на клоновата мрежа, продължителността на опериране на финансовия пазар, утвърдените ключови направления и развитието на нови направления в дейността на банката, степента ѝ на участие в социално-икономическия живот и др.

Възможността на банката да удържа позициите си на пазара може да се измери количествено чрез оценяване на състоянието на нейния капитал, на нейните активи и пасиви, на нейната ликвидност, доходност и рентабилност. Качествената оценка се осъществява посредством оценяване на качеството на собствениците, качеството на корпоративния мениджмънт, кадровата политика, ефективността на системата за риск-мениджмънт на банката и др.¹⁸.

С цел успешното осъществяване на изследването на конкурентоспособността на търговските банки у нас ще бъде разработена научнообоснована методика, изградена на основата на различни количествени критерии и показатели за оценка на най-важните аспекти, характеризиращи конкурентоспособността на петте най-големи по размер на активите банки, опериращи на българския пазар на банкови продукти и услуги през периода 2019 година – края на месец септември 2021 година. Този период обхваща освен предкризисната 2019 година, така също и 2020 и първите девет месеца на 2021 година, в които кредитните институции функционират в условията на пандемията Covid-19, причинена от разпространението на коронавируса. Основните **критерии**, които се съдържат в методиката, са следните:

- позициониране на банковия пазар (P);
- финансова стабилност (FS);
- ефективност на дейността на кредитните институции (E).

Показателите, чрез които се измерва **позиционирането на отделните кредитни институции на банковия пазар**, са следните:

- относителен дял на активите на дадена банка спрямо общата сума на активите на банковата система (P1);
- относителен дял на brutните кредити и аванси на дадена банка (без тези в централни банки и кредитни институции) спрямо общата сума на brutните кредити и аванси на банковата система (без тези в централни банки и кредитни институции), (P2);

¹⁸ Чернова, С. А, М. Ю. Алиева. Цит. съч., с. 97-98.

- относителен дял на депозитите, привлечени от дадена банка, спрямо общата сума на депозитите, акумулирани в банковата система като цяло (P3);

- относителен дял на портфейла от дългови ценни книжа, които притежава дадена банка, спрямо общата сума на портфейла от дългови ценни книжа на банковата система като цяло (P4);

- относителен дял на общия нетен оперативен доход на дадена банка спрямо сумата на общия нетен оперативен доход, реализиран в банковата система като цяло (P5).

Показателите, чрез които се оценява **финансовата стабилност на банките**, са следните:

- обща капиталова адекватност (FS1);

- рентабилност на банковите активи (FS2);

- съотношение между предоставените кредити и привлечените депозити на банката (FS3);

- относителен дял на провизиите за обезценка спрямо величината на кредитния портфейл на банката (FS4).

Показателите, чрез които се измерва **ефективността на дейността на кредитните институции**, са следните:

- чист лихвен марж (E1);

- съотношение между оперативните разходи и общия нетен оперативен доход на банката (E2);

- печалба, която се генерира на 100 лева административни разходи на банката (E3);

- съотношение между административните разходи и сумата на активите на банката (E4)¹⁹.

На основата на така предложената методика, съдържаща посочените по-горе критерии и показатели, може да бъде изчислен индекс на конкурентоспособността на оценяваните банки към края на всеки анализиран период²⁰. Първоначално по отношение на критерия *позициониране на банковия пазар* ще се присъди бална оценка за всяка една от петте изследвани търговски банки на базата на нейната позиция

¹⁹ Относно използването на показателя като измерител на банковата ефективност виж напр.: Димитрова, Т., И. Маринов. Рентабилност и ефективност на банковото посредничество в България, *e-Journal VFU*, бр. 8, Варна, 2015, с. 14; Ангелов, П. Тенденции в развитието на финансовите параметри на банките в България (2008-2015 г.), *Народностопански архив*, бр. 3, Свищов, 2016, с. 60-61.

²⁰ Шапошников, А. М. Межбанковская конкуренция и оценка конкурентоспособности коммерческих банков, Издательский дом „Среда“, Чебоксары, 2020, с. 67-71.

спрямо останалите четири, като се сумират позициите ѝ по всеки един от петте показателя. На следващо място по отношение на критерия *финансова стабилност* ще се присъди бална оценка за всяка от петте анализирани банкови институции, като се сумират позициите ѝ по всеки един от четирите съставни показателя. На последно място критерият *ефективност на дейността на кредитните институции* ще бъде представен като сума от позициите на всяка банка по всеки един от четирите формиращи го показателя. В резултат на това индексът на конкурентоспособност ще бъде представен за всяка банка към края на всеки анализиран период като сума от стойностите на всеки един от оценените три критерия, претеглени със съответно относително тегло. От научната литература е известно, че позиционирането на банковия пазар, финансовата стабилност и ефективността на банковата дейност на практика имат равностойно значение както за моментното състояние, така и за бъдещото равнище на кредитоспособността на банковите институции. Ето защо относителните тегла на тези три критерия ще бъдат едни и същи, т.е. по една трета или по 0,3333. Сборът от относителните тегла на трите критерия е равен на единица.

От тази гледна точка *индексът на конкурентоспособност* (CI_n) на съответната банка n към края на всеки анализиран период може да се представи аналитично по следния начин:

$$CI_n = 0,3333.P_n + 0,3333.FS_n + 0,3333.E_n$$

където: P_n е балната оценка на позиционирането на банка n на пазара;

FS_n – балната оценка на финансовата стабилност на банка n .

E_n – балната оценка на ефективността на дейността на банка n .

Колкото по-ниски са стойностите на индекса за дадена банка, толкова по-конкурентоспособна е тя в сравнение с останалите банки и обратно, по-високите стойности на индекса свидетелстват за по-ниското равнище на конкурентоспособност на конкретната търговска банка в сравнение с останалите.

АНАЛИЗ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА БАНКИТЕ ОТ ПЪРВА ГРУПА ПРЕЗ ПЕРИОДА 31 ДЕКЕМВРИ 2019 ГОДИНА - 30 СЕПТЕМВРИ 2021 ГОДИНА

Анализът на конкурентоспособността на петте най-големи по размер на активите кредитни институции у нас през последните три години може да започне чрез обработване и систеамтизиране на изходните данни, в които се съдържа необходимата информация за изчисляване на стойностите на отделните показатели, измерващи тяхното *позициониране на банковия пазар*.

В таблица 1 са представени величините на относителните дялове на активите на банките от първа група²¹ спрямо общата сума на активите на банковата система. По този показател УниКредит Булбанк заема първа позиция през 2019 година, през 2020 година, както и през деветмесечието на 2021 година. Банка ДСК заема втора позиция през трите анализирани периода, Обединена българска банка заема трета позиция, Юробанк България заема четвърта позиция, а последната пета позиция се заема от Първа инвестиционна банка.

Таблица 2 съдържа информация за относителните дялове на brutните кредити и аванси на анализирани банки (без тези в централни банки и кредитни институции) спрямо общата сума на brutните кредити и аванси в банковата система (без тези в централни банки и кредитни институции) през последните три години. Според този показател УниКредит Булбанк заема първа позиция през 2019 година и втора позиция през 2020 година и през 2021 година. Банка ДСК заема втора позиция през 2019 година и първа позиция през следващите два периода. Юробанк България заема трета позиция през трите анализирани периода, Обединена българска банка – четвърта позиция през 2020 и през 2021 година и пета позиция през 2019 година, а Първа инвестиционна банка – пета позиция през 2020 и през 2021 година и четвърта позиция през 2019 година.

²¹ Според БНБ към банките от първа група се причисляват петте най-големи по размер на активите търговски банки у нас към края на всеки отчетен период. През периода 31.12.2019 г. – 30.09.2021 г. към тях спадат УниКредит Булбанк, Банка ДСК, Обединена българска банка, Юробанк България и Първа инвестиционна банка. Информацията за включените в първа група банки е достъпна на интернет адреси: https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/bs_201912_a0_bg.pdf, https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/bs_202012_a0_bg.pdf и https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/bs_202109_a0_bg.pdf.

Таблица 1. Относителни дялове на активите на анализираните банки спрямо общата сума на активите на банковата система в България през периода 31 декември 2019 г.– 30 септември 2021 г.²²

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Банкови активи (хил. лв.)	Отн. дял спрямо сумата на активите на банковата система	Банкови активи (хил. лв.)	Отн. дял спрямо сумата на активите на банковата система	Банкови активи (хил. лв.)	Отн. дял спрямо сумата на активите на банковата система
УниКредит Булбанк АД	21639060	18,95%	24107528	19,44%	25020631	18,86%
Банка ДСК АД	15902565	13,93%	22808868	18,39%	24031832	18,12%
ОББ АД	12172265	10,66%	12797159	10,32%	14148671	10,67%
Юробанк България АД	11183700	9,79%	12103849	9,76%	13939300	10,51%
ПИБ АД	10200031	8,93%	10782868	8,70%	11169935	8,42%
Банкова система	114201141	100,00%	124005690	100,00%	132650971	100,00%

Таблица 2. Относителни дялове на brutните кредити и аванси на анализираните банки спрямо общата сума на brutните кредити и аванси в банковата система на България през периода 30 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Брутни кредити и аванси (хил. лв.)	Отн. дял спрямо сумата на brutните кредити и аванси в банковата система	Брутни кредити и аванси (хил. лв.)	Отн. дял спрямо сумата на brutните кредити и аванси в банковата система	Брутни кредити и аванси (хил. лв.)	Отн. дял спрямо сумата на brutните кредити и аванси в банковата система
УниКредит Булбанк АД	12187503	18,38%	12470696	17,94%	12901108	17,51%
Банка ДСК АД	8864731	13,37%	13948821	20,07%	14853283	20,16%
ОББ АД	6082050	9,17%	6601935	9,50%	7022560	9,53%
Юробанк България АД	7422527	11,20%	8063843	11,60%	8740157	11,86%
ПИБ АД	6281935	9,48%	6549846	9,42%	6758805	9,17%
Банкова система	66293085	100,00%	69500000	100,00%	73695165	100,00%

²² Данните, съдържащи се в таблица 1, таблица 2, таблица 3, таблица 4 и таблица 5, са ползвани от Тримесечните бюлетини на БНБ „Банките в България“ за периода октомври-декември 2019 г., октомври-декември 2020 г. и юли-септември 2021 г., достъпни на интернет адреси:

<https://www.bnb.bg/ResearchAndPublications/PubPeriodical/PubPBanksInBulgaria/index.htm?forYear=2019>,

<https://www.bnb.bg/ResearchAndPublications/PubPeriodical/PubPBanksInBulgaria/index.htm?forYear=2020> и

<https://www.bnb.bg/ResearchAndPublications/PubPeriodical/PubPBanksInBulgaria/index.htm?forYear=2021>.

От данните в таблица 3 е видно, че според относителните дялове на депозитите на анализирания банки спрямо общата сума на депозитите в банковата система като цяло първата позиция и през трите периода се държи от УниКредит Булбанк, втората позиция се заема от Банка ДСК, третата – от Обединена българска банка, четвъртата – от Юробанк България, а петата – от Първа инвестиционна банка.

Таблица 3. Относителни дялове на депозитите на изследваните банки спрямо общата сума на депозитите в банковата система на България през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Депозити (хил. лв.)	Отн. дял спрямо сумата на депозитите в банковата система	Депозити (хил. лв.)	Отн. дял спрямо сумата на депозитите в банковата система	Депозити (хил. лв.)	Отн. дял спрямо сумата на депозитите в банковата система
УниКредит Булбанк АД	18325260	18,85%	20555540	19,44%	21248309	18,75%
Банка ДСК АД	12722015	13,09%	19306653	18,26%	20172267	17,80%
ОББ АД	10681856	10,99%	11198812	10,59%	12427543	10,97%
Юробанк България АД	9492045	9,76%	10271594	9,71%	11975479	10,57%
ПИБ АД	8782798	9,03%	9139400	8,64%	9471491	8,36%
Банкова система	97211694	100,00%	105732618	100,00%	113326760	100,00%

По отношение на позициите на включените в изследването банки във връзка с показателя относителен дял на дълговите им ценни книжа спрямо величината на портфейла от дългови ценни книжа на банковата система като цяло се наблюдават известни размествания. Така например първата позиция през трите години на анализирания период се присъжда на УниКредит Булбанк. На втора позиция през периода излиза Обединена българска банка, а на трета – Банка ДСК. През 2019 година четвъртата позиция е завоювана от Първа инвестиционна банка, а през 2020 и през 2021 година – от Юробанк България. От своя страна през 2019 година петата позиция е отредена на Юробанк България, като през 2020 и 2021 година тя се заема от Първа инвестиционна банка (виж таблица 4).

Таблица 4. Относителни дялове на дълговите ценни книжа на анализираниите банки спрямо общата сума на дълговите ценни книжа в банковата система на България през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Дългови ценни книжа (хил. лв.)	Отн. дял спрямо общата сума на дълговите ценни книжа в банковата система	Дългови ценни книжа (хил. лв.)	Отн. дял спрямо общата сума на дълговите ценни книжа в банковата система	Дългови ценни книжа (хил. лв.)	Отн. дял спрямо общата сума на дълговите ценни книжа в банковата система
УниКредит Булбанк АД	3685378	25,75%	3844660	21,80%	4244808	21,38%
Банка ДСК АД	1991011	13,91%	2753577	15,61%	2893700	14,57%
ОББ АД	2666931	18,63%	2971395	16,85%	3184187	16,04%
Юробанк България АД	567523	3,97%	1480595	8,39%	2373699	11,96%
ПИБ АД	816760	5,71%	1104714	6,26%	1401729	7,06%
Банкова система	14311679	100,00%	17639510	100,00%	19854786	100,00%

В таблица 5 са представени относителните дялове на общия нетен оперативен доход на банките от първа група спрямо стойностите на общия нетен оперативен доход в българската банкова система през последните три години. Прави впечатление, че през 2019 година лидерската позиция се заема от УниКредит Булбанк, като през следващите две години тя я губи и отстъпва до второ място. От друга страна заемалата през 2019 година втора позиция Банка ДСК се изкачва през 2020 и през 2021 година до първата позиция. През 2019 година третата позиция се заема от Първа инвестиционна банка, която отчита спад до пета позиция през 2020 и през 2021 година. През последните две години от анализирания период третата позиция се държи от Юробанк България, като тя се подобрява с една степен спрямо първата година на изследвания период. Обединена българска банка подобрява с една степен позицията си през 2020 и през 2021 година, след като през 2019 година е заемала последното пето място по този показател в сравнение с останалите банки от първа група.

Таблица 5. Относителни дялове на общия нетен оперативен доход на изследваните банки спрямо сумата на общия нетен оперативен доход в банковата система на България през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Общ нетен оперативен доход (хил. лв.)	Отн. дял спрямо сумата на общия нетен оперативен доход в банковата система	Общ нетен оперативен доход (хил. лв.)	Отн. дял спрямо сумата на общия нетен оперативен доход в банковата система	Общ нетен оперативен доход (хил. лв.)	Отн. дял спрямо сумата на общия нетен оперативен доход в банковата система
УниКредит Булбанк АД	839850	19,85%	751551	18,06%	594876	18,12%
Банка ДСК АД	587910	13,89%	844493	20,29%	702490	21,39%
ОББ АД	373125	8,82%	390843	9,39%	298965	9,10%
Юробанк България АД	423216	10,00%	499002	11,99%	367116	11,18%
ПИБ АД	471010	11,13%	353672	8,50%	292055	8,89%
Банкова система	4231997	100,00%	4161988	100,00%	3283617	100,00%

В съответствие с изградената методика за оценяване на конкурентоспособността на включените в изследването търговски банки по отношение на позиционирането им на банковия пазар, е необходимо да се присъдят бални оценки на всяка една от тях към края на всеки анализиран период. Техните стойности са посочени в следващата таблица 6.

Безспорен лидер според позиционирането ѝ на пазара на банкови продукти и услуги е УниКредит Булбанк. Тя получава възможно най-добрата бална оценка от 5 през 2019 година. Следват Банка ДСК, Обединена българска банка, Юробанк България и Първа инвестиционна банка с бални оценки от 11, респективно 18, 20 и 21. През следващите два периода УниКредит Булбанк отново е лидер с бални оценки от 7, а Банка ДСК, Обединена българска банка, Юробанк България и Първа инвестиционна банка заемат съответно втора, трета, четвърта и пета позиции с бални оценки от по 9, 16, 18 и 25.

Прави впечатление, че дистанцията между първите две кредитни институции се свива чувствително. Причината затова е, че в началото на 2020 година приключи процедурата по поглъщането на Експресбанк от страна на Банка ДСК, в резултат на което последната завоюва лидерски позиции по отношение размера на кредитния си портфейл и на реализирания общ нетен оперативен доход за сметка на конкурента си

УниКредит Булбанк. Отчита се тенденция към относително подобряване на балните оценки на Обединена българска банка и на Юробанк България и към относително влошаване на балната оценка на Първа инвестиционна банка през 2020 и през 2021 година в сравнение с предкризисната 2019 година.

Таблица 6. Присъждане на бални оценки на изследваните търговски банки по отношение на *позиционирането им на банковия пазар (критерий Р)* през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.

Търговски банки	Показатели към 31.12.2019 г.					Бална оценка
	P1	P2	P3	P4	P5	
УниКредит Булбанк АД	1	1	1	1	1	5
Банка ДСК АД	2	2	2	3	2	11
ОББ АД	3	5	3	2	5	18
Юробанк България АД	4	3	4	5	4	20
ПИБ АД	5	4	5	4	3	21
Търговски банки	Показатели към 31.12.2020 г.					Бална оценка
	P1	P2	P3	P4	P5	
УниКредит Булбанк АД	1	2	1	1	2	7
Банка ДСК АД	2	1	2	3	1	9
ОББ АД	3	4	3	2	4	16
Юробанк България АД	4	3	4	4	3	18
ПИБ АД	5	5	5	5	5	25
Търговски банки	Показатели към 30.09.2021 г.					Бална оценка
	P1	P2	P3	P4	P5	
УниКредит Булбанк АД	1	2	1	1	2	7
Банка ДСК АД	2	1	2	3	1	9
ОББ АД	3	4	3	2	4	16
Юробанк България АД	4	3	4	4	3	18
ПИБ АД	5	5	5	5	5	25

Изследването на конкурентоспособността на петте най-големи банки у нас според критерия *финансова стабилност* може да се осъществи чрез представяне на стойностите на показателите обща капиталова адекватност, рентабилност на активите, съотношение между предоставените кредити и привлечените депозити и относителен дял на провизиите за обезценка спрямо величината на кредитния портфейл на банките през последните три анализирани периода.

Общата капиталова адекватност на банките от първа група през периода декември 2019 година – септември 2021 година е посочена в таблица 7. В нея са отбелязани и позициите на всяка една от кредитните институции, които тя заема според стойностите на този показател. Банка ДСК, която е била лидер през 2019 година, влошава позицията си до трето място през 2020 година. От друга страна УниКредит Булбанк, която е заемала втора позиция през 2019 година, се изкачва до първа позиция през 2020 година. Обединена българска банка отчита втора позиция през 2020 година и трета – през 2019 година. Първа инвестиционна банка е отбелязала стойности на анализирания показател, които ѝ отреждат четвърта позиция, а с най-ниски стойности и през двата изследвани периода се оказва Юробанк България. Поради липса на информация за стойностите на този показател към края на септември 2021 година, с изключение на Първа инвестиционна банка, се допуска, че кредитните институции запазват позициите си спрямо отчетените от тях през предходната 2020 година.

Таблица 7. Обща капиталова адекватност на анализиранияте банки в България през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.²³

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Обща капиталова адекватност	Позиция	Обща капиталова адекватност	Позиция	Обща капиталова адекватност	Позиция
УниКредит Булбанк АД	19,72%	2	26,10%	1	-	1
Банка ДСК АД	27,32%	1	21,81%	3	-	3
ОББ АД	19,04%	3	22,09%	2	-	2
Юробанк България АД	16,82%	5	20,91%	5	-	5
ПИБ АД	18,34%	4	21,78%	4	21,46%	4
Средно за банковата система	20,16%	-	22,74%	-	22,91%	-

²³ Данните, съдържащи се в таблица 7, са ползвани от годишните отчети на УниКредит Булбанк, на Банка ДСК, на Обединена българска банка, на Юробанк България и на Първа инвестиционна банка за 2019 и за 2020 година, достъпни на интернет адреси: <https://www.unicreditbulbank.bg/bg/za-nas/rezultati/finansovi-otcheti/>, <https://dskbank.bg/%D0%B7%D0%B0-%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D0%B4%D1%81%D0%BA/%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8>, <https://www.ubb.bg/about/reports>, <https://www.postbank.bg/Za-nas/Financial-Data/Otcheti/Godishni-otcheti> и <https://www.fibank.bg/bg/za-nas/finansovi-otcheti>.

В следващата таблица се съдържа информация за състоянието и динамиката на рентабилността на активите на оценяваните банки през анализирания период (виж таблица 8).

Таблица 8. Рентабилност на активите на изследваните банки в България през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.²⁴

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Рентабилност на активите	Позиция	Рентабилност на активите	Позиция	Рентабилност на активите	Позиция
УниКредит Булбанк АД	1,96%	1	0,93%	2	1,03%	2
Банка ДСК АД	1,54%	3	0,84%	4	1,43%	1
ОББ АД	1,27%	5	0,85%	3	0,89%	4
Юробанк България АД	1,88%	2	1,26%	1	0,91%	3
ПИБ АД	1,29%	4	0,36%	5	0,46%	5
Средно за банковата система	1,47%	-	0,66%	-	0,82%	-

Към края на 2019 година лидерската позиция се отрежда на УниКредит Булбанк, като през следващите два периода тя заема втора позиция. През първата отчетна година втората позиция се заема от Юробанк България, като през 2020 година тя става лидер по този показател сред водещите банки у нас, но към края на септември 2021 година понижава позицията си до трета. Банка ДСК, която отчита трета позиция през 2019 година, се свлича до четвърта през следващата година и отбелязва скок до първата позиция през последния отчетен период. Първа инвестиционна банка заема четвърта позиция през 2019 година, след което се позиционира на пето място през 2020 и 2021 година. Ситуацията при Обединена българска банка е сравнително динамична. Тя приключва 2019 година с най-ниската рентабилност на своите активи в сравнение с тази на останалите четири банки-конкуренти. През 2020 година подобрява позицията си до трета, а през 2021 година я влошава с една степен до четвърта.

²⁴ Данните, съдържащи се в таблица 8, таблица 9 и таблица 10, са ползвани от Тримесечните бюлетини на БНБ „Банките в България“ за периода октомври-декември 2019 г., октомври-декември 2020 г. и юли-септември 2021 г., достъпни на интернет адреси:

<https://www.bnb.bg/ResearchAndPublications/PubPeriodical/PubPBanksInBulgaria/index.htm?forYear=2019>,

<https://www.bnb.bg/ResearchAndPublications/PubPeriodical/PubPBanksInBulgaria/index.htm?forYear=2020>

<https://www.bnb.bg/ResearchAndPublications/PubPeriodical/PubPBanksInBulgaria/index.htm?forYear=2021>.

Стойностите на съотношенията между предоставените кредити и привлечените депозити на анализиранияте банки през последните три отчетни периода са отразени в таблица 9. По този показател първата позиция през 2019 и през 2020 година заема Юробанк България. Втората позиция през първите две години от анализирания период се заема от Първа инвестиционна банка, третата – от Банка ДСК, четвъртата – от УниКредит Булбанк и петата – от Обединена българска банка. Към края на септември 2021 година водеща позиция отчита Банка ДСК, втората позиция се заема от Юробанк България, третата – от Първа инвестиционна банка, а четвъртата и петата позиции се заемат от УниКредит Булбанк, респективно от Обединена българска банка.

Таблица 9. Съотношения между предоставените кредити и привлечените депозити на анализиранияте банки в България през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Съотноше- ние кредити/ депозити	Позиция	Съотноше- ние кредити/ депозити	Позиция	Съотноше- ние кредити/ депозити	Позиция
УниКредит Булбанк АД	65,8%	4	63,5%	4	60,7%	4
Банка ДСК АД	69,7%	3	71,2%	3	73,6%	1
ОББ АД	56,9%	5	59,0%	5	56,5%	5
Юробанк България АД	78,2%	1	78,5%	1	73,0%	2
ПИБ АД	71,5%	2	71,7%	2	71,4%	3
Средно за банковата система	72,2%	-	69,0%	-	65,0%	-

В следващата таблица са посочени величините на относителните дялове на специфичните провизии за обезценка спрямо кредитните портфейли на петте най-големи по размер на активите банки в България през анализирания период. Ниските стойности на показателя свидетелстват за високото качество на кредитния портфейл на съответната банка и обратно – високите и повишаващи се стойности на показателя се свързват с влошаване качеството на отпуснатите от нея кредити. В този смисъл от данните в таблица 10 е видно, че Обединена българска банка заема първата позиция и през трите анализирани периода, Банка ДСК заема втората позиция през 2019 и през 2021 година и петата позиция през 2020 година, Юробанк България заема третата позиция през 2019 и през 2020 година и четвъртата позиция към края на септември 2021 година, УниКредит Булбанк заема четвъртата позиция през 2019 година, втората позиция през следващата година и третата

позиция през 2021 година, а Първа инвестиционна банка заема последната пета позиция към 31 декември 2019 година и към 30 септември 2021 година, като към края на 2020 година я подобрява с една позиция до четвърта.

Таблица 10. Относителни дялове на провизиите за обезценка спрямо стойностите на кредитните портфейли на оценяваните банки в България през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Провизии за обезценка/кредитен портфейл	Позиция	Провизии за обезценка/кредитен портфейл	Позиция	Провизии за обезценка/кредитен портфейл	Позиция
УниКредит Булбанк АД	0,85%	4	1,25%	2	0,63%	3
Банка ДСК АД	0,18%	2	1,75%	5	0,39%	2
ОББ АД	0,12%	1	0,65%	1	-0,04%	1
Юробанк България АД	0,62%	3	1,27%	3	0,64%	4
ПИБ АД	1,88%	5	1,43%	4	1,24%	5
Средно за банковата система	0,65%	-	1,26%	-	0,54%	-

На основата на представените по-горе показатели, които формират критерия финансова стабилност, могат да се присъдят бални оценки на изследваните банки към края на всеки отчетен период. Те се съдържат в таблица 11.

Таблица 11. Присъждане на бални оценки на изследваните търговски банки по отношение на *финансовата им стабилност (критерий FS)* през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.

Търговски банки	Показатели към 31.12.2019 г.				Бална оценка
	FS1	FS2	FS3	FS4	
УниКредит Булбанк АД	2	1	4	4	11
Банка ДСК АД	1	3	3	2	9
ОББ АД	3	5	5	1	14
Юробанк България АД	5	2	1	3	11
ПИБ АД	4	4	2	5	15
Търговски банки	Показатели към 31.12.2020 г.				Бална оценка
	FS1	FS2	FS3	FS4	
УниКредит Булбанк АД	1	2	4	2	9
Банка ДСК АД	3	4	3	5	15
ОББ АД	2	3	5	1	11
Юробанк България АД	5	1	1	3	10
ПИБ АД	4	5	2	4	15

Търговски банки	Показатели към 30.09.2021 г.				Бална оценка
	FS1	FS2	FS3	FS4	
УниКредит Булбанк АД	1	2	4	3	10
Банка ДСК АД	3	1	1	2	7
ОББ АД	2	4	5	1	12
Юробанк България АД	5	3	2	4	14
ПИБ АД	4	5	3	5	17

През 2019 година с най-висока степен на финансова стабилност, надеждност и устойчивост в сравнение с останалите търговски банки се отличава Банка ДСК, която получава най-добрата бална оценка от 9. УниКредит Булбанк и Юробанк България си поделят втората позиция с бална оценка от 11. На четвърто и пето място се класират Обединена българска банка и Първа инвестиционна банка с бални оценки от 14, съответно 15. През 2020 година лидер по финансова стабилност е УниКредит Булбанк с бална оценка от 9. На второ място се позиционира Юробанк България с бална оценка от 10, на трето място Обединена българска банка с бална оценка от 11, а последната четвърта позиция се споделя между Банка ДСК и Първа инвестиционна банка, на които се присъжда бална оценка от 15. Към 30 септември 2021 година финансово най-стабилната сред анализиранияте пет кредитни институции е Банка ДСК, на която е присъдена бална оценка от 7. На втора позиция след нея се подрежда УниКредит Булбанк с бална оценка от 10. Третата, четвъртата и петата позиции се заемат от Обединена българска банка, Юробанк България и Първа инвестиционна банка, които получават бални оценки от съответно 12, 14 и 17.

От присъдените по този критерий за отделните търговски банки през отделните периоди бални оценки може да се обобщи, че пандемията Covid-19 се е отразила негативно на Банка ДСК през 2020 година, след което тя отново е подобрила финансовата си стабилност през 2021 година. УниКредит Булбанк е извлякла позитиви от нея през 2020 година, след което е понижила незначително финансовата си устойчивост през първото деветмесечие на 2021 година. Обединена българска банка е извлякла позитиви по време на пандемията, тъй като е подобрила балните си оценки през 2020 и през 2021 година в сравнение с предпандемичната 2019 година, а Юробанк България и Първа инвестиционна банка са влошили своята финансова стабилност през 2021 година в сравнение с предходната, тъй като балните им оценки се понижават значително.

Конкурентоспособността на петте най-големи по размер на активите търговски банки у нас може да се изследва и *в зависимост от*

ефективността на тяхната дейност. Това беше третият критерий за оценяване на банковата конкурентоспособност, включен в изградената за целта методика. Ефективността на банковата дейност се измерваше с показателите чист лихвен марж, съотношение между оперативните разходи и общия нетен оперативен доход и печалба, генерирана на 100 лева административни разходи на банката.

Данни за стойностите на показателя чист лихвен марж, отчетени за оценяваните банки през периода от края на 2019 година до края на месец септември 2021 година, се съдържат в таблица 12. Въз основа на тях се установява, че Юробанк България заема първата позиция, а Банка ДСК, Първа инвестиционна банка, Обединена българска банка и УниКредит Булбанк заемат съответно втората, третата, четвъртата и петата позиции през всеки един от трите анализирани периода.

Таблица 12. Чист лихвен марж на анализирани банки в България през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.²⁵

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Чист лихвен марж	Позиция	Чист лихвен марж	Позиция	Чист лихвен марж	Позиция
УниКредит Булбанк АД	1,77%	5	1,44%	5	1,07%	5
Банка ДСК АД	2,73%	2	2,32%	2	1,78%	2
ОББ АД	2,11%	4	2,05%	4	1,34%	4
Юробанк България АД	3,02%	1	2,99%	1	1,97%	1
ПИБ АД	2,26%	3	2,16%	3	1,69%	3
Средно за банковата система	2,40%	-	2,14%	-	1,53%	-

В следващата таблица се съдържа информация за стойностите на съотношенията между оперативните разходи и общия нетен оперативен доход на включените в изследването кредитни институции през последните три години. Според тях през 2019 и през 2020 година първата позиция е завоювана от УниКредит Булбанк, а втората позиция

²⁵ Данните, съдържащи се в таблица 12, таблица 13 и таблица 14, са ползвани от Тримесечните бюлетени на БНБ „Банките в България“ за периода октомври-декември 2019 г., октомври-декември 2020 г. и юли-септември 2021 г., достъпни на интернет адреси:

<https://www.bnb.bg/ResearchAndPublications/PubPeriodical/PubPBanksInBulgaria/index.htm?forYear=2019>,

<https://www.bnb.bg/ResearchAndPublications/PubPeriodical/PubPBanksInBulgaria/index.htm?forYear=2020>

<https://www.bnb.bg/ResearchAndPublications/PubPeriodical/PubPBanksInBulgaria/index.htm?forYear=2021>.

се заема от Юробанк България. През 2021 година те влошават позициите си, като УниКредит изостава до втора, а Юробанк България – до трета позиция. През 2019 година третата позиция се заема от Първа инвестиционна банка, като през следващите две години тя се нарежда на четвърто място в сравнение с останалите банки-конкуренти. Банка ДСК отбелязва непрекъснат прогрес, като от четвърта позиция през 2019 година, се изкачва до трета през следващата и до първа през последната година на анализиран период. По този показател Обединена българска банка заема петата позиция и през трите години на изследвания период (виж таблица 13).

Таблица 13. Съотношения между оперативните разходи и общия нетен оперативен доход на изследваните банки в България през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Оперативн и разходи/ общ нетен оперативен доход	Позиция	Оперативн и разходи/ общ нетен оперативен доход	Позиция	Оперативн и разходи/ общ нетен оперативен доход	Позиция
УниКредит Булбанк АД	32,10%	1	42,12%	1	40,31%	2
Банка ДСК АД	47,52%	4	47,10%	3	39,71%	1
ОББ АД	52,45%	5	57,65%	5	55,39%	5
Юробанк България АД	39,38%	2	44,62%	2	45,18%	3
ПИБ АД	44,41%	3	56,29%	4	51,52%	4
Средно за банковата система	45,66%	-	54,39%	-	49,58%	-

Във връзка с анализа на печалбата, която се генерира на 100 лева административни разходи на изследваните банки става ясно, че стойностите на този показател се колебаят в широки граници (виж таблица 14).

През 2019 година най-високата стойност се отчита от УниКредит Булбанк – тя реализира по 181,86 лева чиста печалба на всеки 100 лева административни разходи. Още две търговски банки – Юробанк България и Банка ДСК реализират по-висока нетна печалба в сравнение с административните им разходи и заемат съответно втора и трета позиции. Обединена българска банка и Първа инвестиционна банка реализират по 93,29 лева, респективно по 66,16 лева нетна печалба на всеки 100 лева административни разходи, което им отрежда четвърта и пета позиция. През 2020 година първата позиция по този показател се заема от Юробанк България, втората позиция се заема от УниКредит Булбанк, а третата, четвъртата и петата позиции се заемат от Обединена

българска банка, респективно от Банка ДСК и от Първа инвестиционна банка. През последния анализиран период първата позиция е завоювана от Банка ДСК, втората – от УниКредит Булбанк, третата – от Юробанк България, четвъртата – от Обединена българска банка, а петата позиция отново се заема от Първа инвестиционна банка.

Таблица 14. Печалба, която се генерира на 100 лева административни разходи на изследваните банки в България през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г. (в%)

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Печалба/ административни разходи	Позиция	Печалба/ административни разходи	Позиция	Печалба/ административни разходи	Позиция
УниКредит Булбанк АД	181,86	1	91,88	2	136,37	2
Банка ДСК АД	104,92	3	65,19	4	162,56	1
ОББ АД	93,29	4	67,28	3	98,18	4
Юробанк България АД	153,67	2	94,68	1	99,79	3
ПИБ АД	66,16	5	22,97	5	41,11	5
Средно за банковата система	100,65	-	54,39	-	84,67	-

В следващата таблица се съдържа информация за съотношенията между административните разходи и общата сума на активите на банките от първа група в България през анализирания период.

Таблица 15. Съотношения между административните разходи и сумата на активите на изследваните банки в България през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.

Търговски банки	31 декември 2019 г.		31 декември 2020 г.		30 септември 2021 г.	
	Административни разходи/ банков активи	Позиция	Административни разходи/ банков активи	Позиция	Административни разходи/ банков активи	Позиция
УниКредит Булбанк АД	1,08%	1	1,01%	1	0,75%	1
Банка ДСК АД	1,47%	4	1,30%	3	0,88%	2
ОББ АД	1,36%	3	1,26%	2	0,90%	3
Юробанк България АД	1,24%	2	1,33%	4	0,92%	4
ПИБ АД	1,91%	5	1,57%	5	1,12%	5
Средно за банковата система	1,46%	-	1,35%	-	0,97%	-

По този показател УниКредит Булбанк заема водещата позиция сред останалите банки конкуренти през целия анализиран период. Банка

ДСК подобрява позициите си, като през 2019 година е заемала четвърта позиция, през 2020 година – трета позиция, а към края на септември 2021 година се изкачва до втора позиция. Обединена българска банка заема трета позиция през първия и третия анализиран период и втора позиция през 2020 година. Юробанк България влошава позицията си от втора през 2019 година до четвърта през останалите два анализирани периода, а Първа инвестиционна банка заема последното място в сравнение с останалите търговски банки, като отчита най-високото съотношение между сумата на административните разходи и величината на своите активи (виж таблица 15).

По отношение на критерия ефективност на банковата дейност в таблица 16 са изчислени балните оценки на всяка една от изследваните банки за всеки един от включените в анализа периоди. Установява се, че Юробанк България е получила най-ниската, респективно най-добрата бална оценка от 7 през 2019 година. Непосредствено след нея на втора позиция се класира УниКредит Булбанк с бална оценка от 8. Третата позиция се заема от Банка ДСК с бална оценка от 13, а четвъртата позиция си поделят Обединена българска банка и Първа инвестиционна банка с бални оценки от 16.

Таблица 16. Присъждане на бални оценки на анализирани търговски банки по отношение на *ефективността на тяхната дейност* (критерий Е) през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.

Търговски банки	Показатели към 31.12.2019 г.				Бална оценка
	Е1	Е2	Е3	Е4	
УниКредит Булбанк АД	5	1	1	1	8
Банка ДСК АД	2	4	3	4	13
ОББ АД	4	5	4	3	16
Юробанк България АД	1	2	2	2	7
ПИБ АД	3	3	5	5	16
Търговски банки	Показатели към 31.12.2020 г.				Бална оценка
	Е1	Е2	Е3	Е4	
УниКредит Булбанк АД	5	1	2	1	9
Банка ДСК АД	2	3	4	3	12
ОББ АД	4	5	3	2	14
Юробанк България АД	1	2	1	4	8
ПИБ АД	3	4	5	5	17
Търговски банки	Показатели към 30.09.2021 г.				Бална оценка
	Е1	Е2	Е3	Е4	
УниКредит Булбанк АД	5	2	2	1	10
Банка ДСК АД	2	1	1	2	6
ОББ АД	4	5	4	3	16
Юробанк България АД	1	3	3	4	11
ПИБ АД	3	4	5	5	17

През 2020 година лидер сред анализираните търговски банки по ефективност на тяхната дейност е Юробанк България с бална оценка от 8. По този критерий втората позиция отново се заема от УниКредит Булбанк, на която е присъдена бална оценка от 9. През същата година третата позиция се заема от Банка ДСК, чиято бална оценка е 12, Обединена българска банка заема четвърта позиция с бална оценка от 14, а Първа инвестиционна банка остава на последната пета позиция с бална оценка от 17.

Към края на месец септември 2021 година се установява, че Банка ДСК е най-ефективна в сравнение с останалите кредитни институции от първа група, като получава бална оценка от 6. На второ място с бална оценка от 10 е УниКредит Булбанк, а третата, четвъртата и петата позиция се заемат от Юробанк България, Обединена българска банка и Първа инвестиционна банка с бални оценки от съответно 11, 16 и 17.

Стойностите на индексите на конкурентоспособност на банките от първа група у нас към края на декември 2019 година, към края на декември 2020 година и към края на септември 2021 година са представени в таблица 17. Въз основа на изложените в нея данни могат да се направят следните изводи и обобщения.

Таблица 17. Стойности на *индекса на конкурентоспособност (CI_n)* на анализираните търговски банки през периода 31 декември 2019 г. – 30 септември 2021 г.

Търговски банки	Индекс на конкурентоспособност		
	31.12.2019 г.	31.12.2020 г.	30.09.2021 г.
УниКредит Булбанк АД	8,00	8,33	9,00
Банка ДСК АД	11,00	12,00	7,33
ОББ АД	16,00	13,67	14,67
Юробанк България АД	12,67	12,00	14,33
ПИБ АД	17,33	19,00	19,67

Най-конкурентоспособната търговска банка в България през 2019 година в сравнение с останалите изследвани кредитни институции е УниКредит Булбанк с индекс на конкурентоспособност от 8,00. На второ място се позиционира Банка ДСК. Нейният индекс на конкурентоспособност приема стойност от 11,00. На сравнително близка дистанция с индекс на конкурентоспособност от 12,67 третото място се заема от Юробанк България. По-слабо конкурентоспособна се

оказва Обединена българска банка с индекс на конкурентоспособност от 16,00, а най-ниско равнище на конкурентоспособност отчита Първа инвестиционна банка с индекс на конкурентоспособност от 17,33.

През 2020 година УниКредит Булбанк запазва позицията си на най-конкурентоспособна банка у нас по отношение на банките от първа група с индекс на конкурентоспособност от 8,33. На второ място се класират Банка ДСК и Юробанк България. Техните индекси на конкурентоспособност приемат еднакви стойности от 12,00. По-слабо конкурентоспособна се оказва Обединена българска банка с индекс на конкурентоспособност от 13,67, а най-неконкурентоспособна е Първа инвестиционна банка, чийто индекс на конкурентоспособност приема най-високата стойност от 19,00.

Към края на третото тримесечие на 2021 година обаче най-конкурентоспособната банка в България спрямо останалите четири е Банка ДСК с индекс на конкурентоспособност от 7,33. УниКредит Булбанк отстъпва първата си позиция и заема второто място с индекс на конкурентоспособност от 9,00. По-слабо конкурентоспособна спрямо предходната година е Юробанк България, тъй като нейния индекс на конкурентоспособност се повишава до 14,33. Съвсем близо след нея се позиционира Обединена българска банка, а най-неконкурентоспособна в сравнение с останалите кредитни институции е Първа инвестиционна банка. Техните индекси на конкурентоспособност възлизат на 14,67, съответно на 19,67.

Възможностите за повишаване на конкурентоспособността на банките в условията на криза, породена от пандемията Covid-19, могат да се търсят в различни направления.

На първо място кредитните институции ще ускорят процеса на цифровизация на своите продукти, ще разширят дигиталните канали за тяхната дистрибуция и ще разчитат във все по-голяма степен на дистанционното и мобилното банкиране. Внедряваните от тях модерни технологии ще намалят банковите разходи и времето за осъществяване на транзакциите.²⁶ Същевременно ще се повиши качеството на предлаганите банкови продукти, а то е важен индикатор за равнището на конкурентоспособност на кредитните институции.

На второ място търговските банки ще насочат усилията си към повишаване степента на защита на личните данни на своите клиенти и към гарантиране на поверителността на техните транзакции. По този

²⁶ Нас, L. D, H. N. Khai, L. H. Anh. Factors Affecting the Level of Bank Competition: Empirical Evidence in Vietnamese Commercial Banks, *International Journal of Economics and Business Administration Volume VII, Issue 4*, 2019, p. 381.

начин ще се предотвратят негативните последици, които биха настъпили от потенциални кибератаки и ще се понижат операционните им рискове.²⁷ В резултат ще се подобрят имиджът на съответната банка и взаимоотношенията ѝ с клиентите.

На трето място ще се промени бизнес моделът, въз основа на който функционират банките. От една страна те ще продължат да свиват клоновата си мрежа и да оптимизират броя на своите служители, а от друга страна ще се съобразяват във все по-голяма степен с конкурентния натиск от страна на небанковите финансови посредници, с които ще встъпват в различни форми на партньорства, за да могат да съхранят и разширят клиентската си база. Така те ще подобрят пазарните си позиции, ще запазят финансовата си стабилност, ще минимизират рисковете и ще повишат ефективността на своята дейност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В студията са представени същността и спецификите на банковата конкурентоспособност както в теоретичен, така и в практико-приложен аспект. Извършена е класификация на формите и видовете конкуренция между банките, като за целта са използвани различни признаци. Разработена е научнообоснована методика, въз основа на която е осъществено емпирично изследване на равнището на конкурентоспособност на петте най-големи по размер на активите банки у нас в условията на социално-икономическа, финансова и здравна кризи, причинени от пандемията Covid-19.

В резултат се установи, че сред банките от първа група са налице известни размествания по отношение на позициите им на банковия пазар по конкретните показатели, формиращи този критерий през анализирания период, но те не са толкова значителни. Откроиха се две кредитни институции – УниКредит Булбанк и Банка ДСК, на които се присъдиха относително най-добрите бални оценки по критерия позициониране на банковия пазар. Обединена българска банка и Юробанк България попаднаха в групата на банковите институции с умерено присъствие на банковия пазар, а Първа инвестиционна банка се оказа най-слабо конкурентоспособната през периода 31 декември 2019 година – 30 септември 2021 година.

След значителното влошаване на финансова стабилност на Банка ДСК през 2020 година спрямо предходната, тя се позиционира като най-

²⁷ <https://www.oecd.org/competition/digital-disruption-in-banking-and-its-impact-on-competition-2020.pdf>, p. 29.

конкурентоспособната банка по този критерий към края на третото тримесечие на 2021 година. УниКредит Булбанк изпреварва Банка ДСК през 2020 година и заема втората позиция през останалите два отчетни периода. Обединена българска банка подобрява финансовата си устойчивост по време на пандемията, а Юробанк България и Първа инвестиционна банка я влошават през 2021 година в сравнение с предходната.

Доказа се, че според третия включен в методиката за оценяване на банковата конкурентоспособност критерий най-ефективна през първите две години на анализирания период е била Юробанк България, а през 2020 година най-ефективна се оказва Банка ДСК. Втората позиция по ефективност на своята дейност и през трите анализирани периода заема УниКредит Булбанк. Обединена българска банка и Първа инвестиционна банка попаднаха в групата на най-слабо ефективните търговски банки.

Според получените комплексни оценки за равнището на конкурентоспособност на банките от първа група, представени чрез стойностите на индекса на конкурентоспособност за всяка една от тях може да се обобщи, че през първите две години на анализирания период най-конкурентоспособната банка в България е била УниКредит Булбанк. Тя отстъпва водещата си позиция през 2021 година на Банка ДСК, която е била втора през предходните две години. Юробанк България и Обединена българска банка могат да се определят като банки с умерено равнище на конкурентоспособност, а Първа инвестиционна банка е била най-слабо конкурентоспособната за посочения период, като освен това отбелязва тенденция към влошаване на позициите си спрямо останалите банки конкуренти.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ангелов, П. Тенденции в развитието на финансовите параметри на банките в България (2008-2015 г.), Народностопански архив, бр. 3, Свищов, 2016.
2. Антонова, Д., В. Гединач. Конкуренцията като универсален инструмент за регулиране на социално-икономическите отношения, Научни трудове на Русенския университет, том 47, Серия 6.1, Русе, 2008.
3. Асенова, М. Банкови маркетингови стратегии за борба с конкуренцията в условия на криза, Ново знание, кн. 1, Пловдив, 2013.

4. Ашба, А. А. Методы и приемы конкуренции в розничном сегменте банковского бизнеса, Экономика. Бизнес. Банки, №2 (19), Москва, 2017.
5. Валиева, Е. Н. Конкуренция на рынке банковских услуг: теория и практика, Финансы и кредит, №40 (616), Москва, 2014.
6. Вълтев, Ж. Анализ на банковата дейност, Издателство „Авангард принт“, Русе, 2015.
7. Димитрова, Т., И. Маринов. Рентабилност и ефективност на банковото посредничество в България, e-Journal VFU, бр. 8, Варна, 2015.
8. Донецкова, О. Ю. Состояние межбанковской конкуренции на российском банковском рынке, Финансы: теория и практика, том 25, №1, Москва, 2021.
9. Колесов, П. Ф. Экономическая природа банковской конкуренции, Экономика и менеджмент инновационных технологий, №11, 2012.
10. Коробов, Ю. И. Банковская конкуренция на современном этапе, Банковское дело, №11, 2010.
11. Мокронос, А. Г., И. Н. Маврина. Конкуренция и конкурентоспособность. Учебное пособие, Издательство Уральского университета, Екатеринбург, 2014.
12. Ненкова, Н. Възможности за дистанционен анализ на конкурентоспособността на банките, Социално-икономически анализи, Том 6, бр. 1, В. Търново, 2014.
13. Осипова, Е. С., В. В. Яковлевич. Резервы роста конкурентоспособности банка ВТБ на российском рынке, Вопросы экономики и права, №3 (117), Москва, 2018.
14. Сысоева, Е. Ф., Н. А. Кретьова. Банковская конкуренция и необходимость ее развития в Российской Федерации, Финансы и кредит, №25 (553), Москва, 2013.
15. Хабаров, В. И., Н. Ю. Попова. Банковский маркетинг, Московская финансово-промышленная академия, Москва, 2005.
16. Чернова, С. А., М. Ю. Алиева. Методические подходы к оценке конкурентоспособности региональных коммерческих банков, Известия УрГЭУ, №1 (57), Екатеринбург, 2015.
17. Шапошников, А. М. Межбанковская конкуренция и оценка конкурентоспособности коммерческих банков, Издательский дом „Среда“, Чебоксары, 2020.

18. Hac, L. D, H. N. Khai, L. H. Anh. Factors Affecting the Level of Bank Competition: Empirical Evidence in Vietnamese Commercial Banks, International Journal of Economics and Business Administration Volume VII, Issue 4, 2019.

19. https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/bs_201912_a0_bg.pdf.

20. https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/bs_202012_a0_bg.pdf.

21. https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/bs_202109_a0_bg.pdf.

22. <https://www.bnb.bg/ResearchAndPublications/PubPeriodical/Pu bPBanksInBulgaria/index.htm?forYear=2019>.

23. <https://www.bnb.bg/ResearchAndPublications/PubPeriodical/Pu bPBanksInBulgaria/index.htm?forYear=2020>.

24. <https://www.bnb.bg/ResearchAndPublications/PubPeriodical/Pu bPBanksInBulgaria/index.htm?forYear=2021>.

25. <https://www.unicreditbulbank.bg/bg/za-nas/rezultati/finansovi-otcheti/>.

26. <https://dskbank.bg/%D0%B7%D0%B0-%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D0%B4%D1%81%D0%BA/%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8>.

27. <https://www.ubb.bg/about/reports>.

28. <https://www.postbank.bg/Za-nas/Financial-Data/Otcheti/Godishni-otcheti>.

29. <https://www.fibank.bg/bg/za-nas/finansovi-otcheti>.

30. <https://www.oecd.org/competition/digital-disruption-in-banking-and-its-impact-on-competition-2020.pdf>.